

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ В УКРАЇНІ РИНКУ ЕКОТЕКСТИЛЮ

Проаналізовані та обґрунтовані ключові положення теоретико-методологічних засад формування ринку екотекстилю в Україні. Визначені основні завдання виконання яких сприятиме успішному розвитку вітчизняного ринку екотекстилю

Постановка проблеми. Загострення в останні роки екологічних проблем у вітчизняному текстильному виробництві, як і в інших галузях промисловості, диктує нагальну потребу посилення екологічної спрямованості діяльності не тільки окремих підгалузей і підприємств, але й широкого впровадження в практику їх роботи принципів екологічного маркетингу та екологічного менеджменту. Мова йде, перш за все, про економічно обґрунтовану екологізацію технологій виробництва, асортименту і властивостей різних видів текстильної сировини (особливо хімічних волокон, синтетичних барвників, полімерних обробних препаратів і ін.), пошук альтернативних екологічно безпечних видів цієї сировини, екологізації технологій основних етапів оздоблювального виробництва (особливо відбілювання, фарбування, заключного і спеціального оброблення), екологізації асортименту текстильних матеріалів і виробів та формування на їх основі в Україні ринку екотекстилю.

Стан вивчення проблеми. Вирішення проблем задоволення потреб споживачів екологічно безпечними текстильними матеріалами та виробами і створення на їх основі окремого сегменту ринку екологічно безпечних товарів вже давно знаходиться у полі зору менеджерів підприємств легкої промисловості у цілому світі. Актуальність і доцільність вирішення цих питань широко дискутується в окремих монографічних, навчальних і періодичних виданнях [3,4,6,7].

Разом з тим, мало дослідженими в Україні залишаються принципи формування оптимальної структури асортименту та властивостей різних за способом виробництва, будовою, оздобленням, призначенням та рівнем якості видів екологічно безпечних текстильних матеріалів та виробів (екотекстилю). Такий стан вивчення проблеми вимагає проведення комплексних наукових досліджень даної групи товарів з точки зору встановлення економічної доцільності їх серійного промислового виробництва та оцінки попиту на них з боку різних категорій споживачів.

Мета дослідження. Враховуючи актуальність сформульованих нами проблем для текстильної галузі економіки України та необхідність більш ефективного задоволення потреб вітчизняних споживачів у екологічно безпечних текстильних матеріалах та виробках, метою даної роботи є обґрунтування теоретико-методологічних засад формування ринку екотекстилю в Україні та розробка організаційно-економічних механізмів, що забезпечували б його ефективне функціонування.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженнями екологічних інновацій в економіці, організаційно-економічних механізмів ринкового впровадження цих інновацій, принципів формування ринків екологічно безпечних товарів, у тому числі і екологічно безпечних текстильних матеріалів та виробів, а також економічними обґрунтуваннями доцільності започаткування промислового виробництва та реалізації цих товарів, займалися цілий ряд відомих вітчизняних та зарубіжних вчених, – Дж. Ван ден Берг, І.С. Галик, І.І. Грузнов [1], І.І. Дж. Грант [2], С.М. Ілляшенко [3], О.П. Кравчук, Г.Е. Кричевський, Р.М. Крісті [6], В.О. Лук'янихін, Дж. Мовбрей [4], М.Г. Проданчук, О.В. Прокопенко [3], О.В. Разуваєв, Е.В. Садченко [5], Л.Г. Сененко, В.О. Точилін, Ю.Ю. Туниця [12] та ін. Вивчення та аналіз праць цих авторів дозволяє зробити висновок про те, що недостатньо дослідженими на даний момент являються засади та принципи створення в Україні спеціалізованого ринку екологічно безпечних текстильних матеріалів та виробів, тому існує необхідність проведення подальших досліджень у цьому напрямі.

Викладення основного матеріалу дослідження. З метою формулювання теоретико-методологічних засад формування в Україні ринку екотекстилю, варто детальніше розглянути наступні положення:

1. Роль інформаційного забезпечення у формуванні асортиментної структури вітчизняного ринку екотекстилю. Як

відомо, формування, а тим більше успішне функціонування вітчизняного ринку екотекстилю повинно базуватись на системі науково-обґрунтованого інформаційного забезпечення даного ринку, тому ми розглянемо найважливіші, з нашої точки зору, аспекти інформаційного забезпечення вітчизняного ринку екотекстилю, акцентуючи першочергову увагу на вирішення наступних проблем:

– обґрунтування асортиментної структури вітчизняного ринку екотекстилю повинно базуватись на результатах маркетингових досліджень рівня екологічних потреб і характеру попиту споживачів основних видів екологічно безпечних текстильних матеріалів і виробів, їх узагальнення та відповідної інтерпретації;

– комплексній оцінці технологічних, асортиментних, фінансово-економічних, кадрових і інших можливостей вітчизняних підприємств текстильної, швейної і трикотажної підгалузей легкої промисловості виробляти ті види вітчизняного екотекстилю, котрі користуватимуться реальним попитом на ринку;

– виборі найбільш перспективних екологічно безпечних видів текстильної сировини (волокон, барвників, апретів та ін.) для виробництва економічно і екологічно вигідних видів одягу, взуття, інтер'єрного текстилю;

– розробка науково обґрунтованої концепції формування оптимальної структури асортименту екотекстилю одягового та інтер'єрного призначення для забезпечення не тільки потреб вітчизняного ринку, але збільшення обсягів експорту окремих видів екотекстилю (особливо ляного).

Суттєвому вдосконаленню та підвищенню ефективності системи інформаційного забезпечення вітчизняного ринку екотекстилю, на нашу думку, можуть сприяти:

– забезпечення Держкомстатистики України обов'язкової державної і галузевої щорічної статистичної звітності про обсяги виробництва основних видів екотекстилю, а також основних видів екологічно безпечної текстильної сировини (волокон, барвників);

– організація періодичного видання міжгалузевого науково-практичного журналу "Екотекстиль", в якому висвітлювались би основні проблеми вивчення попиту, постачання сировини, формування асортименту, налагодження процесів виробництва та збуту різних видів екотекстилю в Україні, а також узагальнювався би зарубіжний досвід.

2. Роль проектування екотекстилю у формуванні його асортименту та конкурентоспроможності. Специфічні вимоги до асортименту і властивостей різних видів екотекстилю, окрім суттєвого вдосконалення стандартизації цього асортименту, вимагають обов'язкового внесення певних коректив в систему проектування його асортименту і надання йому очікуваних споживачами властивостей. Розглянемо деякі важливі аспекти цього завдання [4,8].

По-перше, при проектуванні видового асортименту екологічно безпечних текстильних матеріалів і виробів з них необхідно враховувати не тільки традиційні фізико-гігієнічні, механічні та естетичні властивості цих матеріалів і виробів, але й передусім рівень їх екологічної безпечності і конкретні умови експлуатації.

По-друге, при проектуванні структури асортименту, властивостей, рівня якості і екологічної безпечності різних за призначенням і способами виробництва видів екотекстилю обов'язково потрібно врахувати конкретні способи і можливості екологізації асортименту шляхом:

– мінімізації вмісту в цих матеріалах шкідливих для людини гідрофобних синтетичних волокон (особливо це стосується асортименту матеріалів і виробів дитячого, санітарно-медичного та медико-профілактичного призначення);

– виключення із існуючого асортименту синтетичних барвників тих токсичних марок (особливо із класу азобарвників), які є шкідливими для людини, а також суттєво забруднюють довкілля;

– збільшення обсягів виробництва та розширення асортименту білизняних одягових і інтер'єрних текстильних матеріалів і виробів з антимікробною обробкою (особливо це стосується матеріалів і виробів санітарно-медичного та дитячого призначення);

По-третє, при проектуванні асортименту і властивості екотекстилю та оцінці його конкурентоспроможності необхідно враховувати і ту обставину, що надання текстильним одяговим і інтер'єрним матеріалам і виробам заданої рівня екологічної безпечності не повинно погіршувати їх інших експлуатаційних властивостей – утилітарних, естетичних та надійності в експлуатації.

По-четверте, при виборі номенклатури видового асортименту екологічно безпечних текстильних матеріалів і виробів необхідно обов'язково враховувати, з одного боку, – відповідність їх вимогам сучасної моди, а з іншого – можливості збільшення тривалості їх життєвих циклів на ринку.

Результати досліджень потреб споживачів являються рушійною силою, що стимулює розвиток ринків екологічно безпечних товарів не тільки в Україні, але й у цілому світі [5]. Враховуючи цей факт, при проектуванні асортименту екотекстилю його виробники та продавці повинні враховувати:

- типологію споживачів екологічно безпечного одягу і реальні їх екологічні потреби в окремих видах цього одягу;
- фактичні обсяги виробництва, структуру асортименту та властивості екологічно безпечних текстильних матеріалів, які поступають на вітчизняні швейні та трикотажні підприємства;
- поточну кон'юнктуру вітчизняного ринку екотекстилю, включаючи і частку на цьому ринку екотекстилю іноземного виробництва;
- рентабельність виробництва і рівень цін на екологічно безпечні види текстильних матеріалів і виготовлених з них готових виробів;
- потенціал ринку екотекстилю в Україні та можливі напрями його розвитку у майбутньому.

3. Роль стандартизації у формуванні асортименту і властивостей екотекстилю. Нормативні вимоги до асортименту, властивостей і рівня екологічної безпечності екотекстилю одягового і інтер'єрного призначення, як відомо, регламентуються міжнародним екологічним стандартом *Око-Тех Standard 100-116* [6] і гармонізованим з ним вітчизняним екологічним стандартом ДСТУ 4239:2003 "Матеріали та вироби текстильні і шкіряні побутового призначення. Основні гігієнічні вимоги".

Наведені в названих стандартах вимоги до рівня екологічної безпечності текстильних матеріалів і виробів можна об'єднати в наступні групи:

- допустимий рівень масової частки хімічних волокон (особливо синтетичних волокон в дитячому одязі і матеріалах для нього);
- допустимий рівень вмісту шкідливих речовин, здатних мігрувати з одягу до тіла людини та в навколишнє середовище, а саме: вмісту вільного і здатного частково виділятися формальдегіду; емісії летких і пахучих сполук; вмісту важких металів; вмісту пестицидів; вмісту пентахлорфенолу; вмісту азобарвників, здатних розщепляться до ариламінів класів III A1 і III A2; вмісту хлорорганічних носіїв;
- наявність непритаманного текстильним матеріалам і виробам запаху (риби, ароматичних вуглеводнів, одозорантів, важкого бензину тощо);
- стійкість фарбування на текстильних матеріалах і виробках до дії різних фізико-хімічних чинників (води, слини, поту, прання, тертя та інших);
- відповідність показників текстильних матеріалів, які гарантують комфортне перебування людини в одязі з цих матеріалів (гігроскопічність, повітропроникність, питомий поверхневий електричний опір, рівень pH середовища).

Саме ці вимоги до асортименту і властивостей екотекстилю, які нормовані в названих екологічних стандартах, повинні бути взяті за основу при формуванні його групової, видової і внутрішньовидової структури. Разом з тим, як свідчить вітчизняний і зарубіжний досвід, вимоги до структури асортименту, властивостей і рівня екологічної безпечності екотекстилю повинні постійно підвищуватись і періодично переглядатись [6]. В цьому плані ми вважаємо доцільним внести наступні доповнення в ДСТУ 4239:2003:

– строго регламентувати наявність в білизняних текстильних виробках (особливо дитячого, санітарно-гігієнічного та медико-профілактичного призначення) патогенних мікроорганізмів;

– обмежити кількість целюлозоруйнуючих і кератиноруйнуючих мікроорганізмів на одягових і інтер'єрних текстильних матеріалах з домінуючим вмістом целюлозних і білкових волокон, що дозволить мінімізувати їх негативний вплив на терміни експлуатації з цих матеріалів і виробів з них;

– регламентувати світлостійкість забарвлень і ефектів білості одягових і інтер'єрних текстильних матеріалів шляхом застосування більш світлостійких марок барвників і підбілювачів (особливо оптичних);

– суттєво підвищити та регламентувати довговічність отриманих на текстильних матеріалах ефектів в результаті їх поверхневої модифікації (малоусадковості, малозмиальності, водоопірності, вогнетривкості, біостійкості, брудно-відштовхування та інших).

На нашу думку, відзначені доповнення і уточнення до ДСТУ 4239:2003 дали б змогу суттєво посилити мотивацію виробництва і зацікавленість торгівлі у реалізації багатьох видів екотекстилю і відповідно сприяти розвитку цього ринку в Україні.

4. Використання принципів маркетингу для формування вітчизняного ринку екотекстилю. Невід'ємною складовою частиною теоретико-методологічних засад формування вітчизняного ринку екотекстилю, також являється правильний вибір та застосування операторами даного ринку ефективних маркетингових стратегій. Враховуючи результати власних досліджень [8,9] та дослідження інших авторів [2,5,12], ми вирішили сформулювати основні маркетингові завдання, успішне виконання яких сприятиме розвитку ринку екотекстилю в Україні, а саме:

- проведення систематичних маркетингових досліджень стану попиту та характеристик споживачів окремих видів екологічно безпечних текстильних матеріалів і виробів;
- забезпечення фахівців сфери виробництва основних видів екотекстилю та сфери його реалізації, а також потенційних споживачів необхідною маркетинговою інформацією про доцільність виробництва, переваги від реалізації та споживання цієї продукції;
- вивчення досвіду маркетингової діяльності підприємств, що обслуговують потреби споживачів екотекстилю у інших країнах світу;
- формування номенклатури та асортименту екотекстилю на основі аналізу потреб та врахування вимог фактичних споживачів цієї продукції;
- розробка та обґрунтування концепції управління окремими етапами життєвого циклу основних видів екотекстилю на вітчизняному ринку;
- вибір оптимальних цінових стратегій як на гуртовому так і на роздрібному рівнях, котрі забезпечували б достатні з економічної точки зору обсяги реалізації різних видів екотекстилю та досягнення запланованих рівнів прибутку;
- формування структури контрольованих виробниками каналів розподілу екотекстилю, котрі б забезпечували необхідне проникнення цієї продукції та охоплення усіх виділених на ринку сегментів;
- проведення комплексу заходів з просування екотекстилю та позиціонування цієї продукції на ринку та у свідомості цільових споживачів як атрибуту здорового способу життя.

Цілком зрозуміло, що успішне виконання сформульованих завдань вимагає створення необхідної інфраструктури ринку екотекстилю в Україні. Це передбачає налагодження системи постачання виробників екотекстилю екологічно безпечними видами сировини у достатній кількості та необхідної якості, технологічне забезпечення та організацію виробничих процесів, створення ефективних схем виведення цієї продукції на ринок та її просування. При налагодженні усього процесу маркетингового менеджменту на цьому ринку необхідно мати на увазі і той факт, що екотекстиль являється новим товаром не тільки для виробників та продавців цієї продукції, але у першу чергу для покупців.

5. Розробка організаційно-економічних механізмів формування та управління вітчизняним ринком екотекстилю. У формуванні і функціонуванні вітчизняного ринку екотекстилю, як свідчить зарубіжний досвід, важливу роль можуть

відігравати організаційно-економічні механізми управління цим ринком, тому створення таких механізмів і їх апробація у практичній діяльності вітчизняних виробників та продавців екотекстилю можна розглядати як пріоритетне завдання на шляху створення відповідного ринку в Україні [1,11].

Одним з найбільш актуальних завдань у процесі формування сучасного ринку екотекстилю в нашій країні є розроблення і впровадження в практику вітчизняного текстильного виробництва організаційно-економічних механізмів, котрі забезпечували би інтеграцію ринку екологічно безпечної текстильної сировини (волокон, барвників, апретів і ін.) та окремих сегментів ринку виготовленої з цієї сировини екологічно безпечної продукції (одягових і інтер'єрних виробів, тощо). Успішне вирішення цього завдання дозволить створити в Україні замкнений цикл від вирощування та виробництва екологічної текстильної сировини і закінчуючи реалізацією готової продукції на ринку екотекстилю. Через інструменти маркетингу будуть збалансовані обсяги виробництва екологічно безпечної текстильної сировини та виготовленого на її основі екотекстилю з потребами ринку та нормами споживання цієї продукції [10].

При виборі оптимальних організаційно-економічних механізмів управління ринками екологічно безпечної текстильної сировини і ринками отриманої на їх основі готової продукції повинні враховуватися такі вимоги:

- фінансовий ефект отриманий виробниками від виробництва, а продавцями від продажу, повинен стати ключовим критерієм оцінки ефективності виробництва та реалізації екологічно безпечної текстильної продукції;
- вибір організаційно-економічних механізмів повинен сприяти підвищенню продуктивності праці при виробництві основних видів текстильної сировини і екотекстилю на її основі;
- результати застосування окремих організаційно-економічних механізмів повинні оцінюватися конкретними кількісними і якісними характеристиками, що дасть змогу використовувати їх у плановій чи статистичній звітності.

Розглядаючи особливості використання організаційно-економічних механізмів у сферах управління асортиментом і якістю на вітчизняному ринку екотекстилю першочергову увагу, на нашу думку, необхідно приділити розгляду наступних питань:

- конкретизації основних теоретичних положень і практичних рекомендацій, що стосуються механізмів управління асортиментом і якістю основних видів екотекстилю на різних етапах їх життєвого циклу;
- розкритті суті економічних чинників, що сприяють формуванню оптимальної структури асортименту, властивостей, рівня якості і екологічної безпечності основних видів текстильної сировини і виготовленої на її основі готової продукції;
- розробленні концептуальних підходів створення і використання ефективних механізмів управління асортиментом і якістю екотекстилю на вітчизняних екоринках;
- на нашу думку, розроблення і впровадження в практику роботи вітчизняного текстильного виробництва та сфери торгівлі ефективних організаційно-економічних механізмів управління ринком екотекстилю дозволить:
 - вивчити та узагальнити структуру екологічних потреб потенційних споживачів різних за призначенням і способами виробництва видів екотекстилю на найближчі роки і науково обґрунтувати на цій основі структуру попиту на ці товари;
 - дати комплексну оцінку сировинних, технологічних, асортиментних, фінансових і кадрових можливостей вітчизняних підприємств для організації виробництва на них основних видів екотекстилю;
 - вивчити і обґрунтувати економічну та екологічну доцільність імпорту чи експорту основних видів екотекстилю та сировини для його виготовлення.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Екологізація виробництва споживчих товарів є загальносвітовою тенденцією. У результаті проведених нами досліджень встановлено, що ринок екологічно безпечних товарів тільки формується в Україні та має хороші перспективи розвитку, зокрема у сферах виробництва та реалізації текстильної продукції. На нашу думку, необхідно сформулювати конкретні теоретико-методологічні засади

формування ринку екотекстилю, що заклали б передумови та основні напрями його успішного розвитку у нашій країні. Такими засадами необхідно вважати:

- створення системи інформаційного забезпечення виробників та продавців для формування асортиментної структури вітчизняного ринку екотекстилю;
 - проектування екологічно безпечних текстильних матеріалів та виробів і надання їм споживчих властивостей, що відповідають потребам та вимогам основних цільових ринків;
 - вдосконалення діючих на даний момент стандартів та нормативних документів, що регламентують вимоги до властивостей різних видів екологічно безпечних текстильних матеріалів та виробів;
 - забезпечення виробничої та збутової діяльності операторів вітчизняного ринку екотекстилю на основі фундаментальних принципів маркетингу;
 - розробку ефективних організаційно-економічних механізмів формування та управління вітчизняним ринком екотекстилю, котрі б забезпечували взаємодію та враховували інтереси усіх зацікавлених учасників у ланцюгу "постачальник сировини – виробник екотекстилю – торговельний посередник – споживач".
- Подальші дослідження розглянутих нами питань повинні відбуватися у напрямі оцінки результатів практичного запровадження сформульованих нами засад та запропонованих організаційно-економічних механізмів на підприємствах, що займаються виробництвом та реалізацією екотекстилю в Україні. Окрім цього, не менш важливим напрямом проведення подальших досліджень буде економіко-математичне моделювання окремих параметрів розвитку вітчизняного ринку екотекстилю.

Список використаної літератури:

1. *Грузнов И.И.* Эффективные организационно-экономические механизмы управления (Теория и практика) / И.И. Грузнов. – Одесса: Полиграф, 2009. – 528 с. 2. *Grant J.* The Green Marketing Manifesto / J. Grant. – John Wiley and Sons, Ltd., 2008. – 320 p. 3. *Ілляшенко С.М.* Формування ринку екологічних інновацій: економічні основи управління: Монографія / С.М. Ілляшенко, О.В. Прокопенко; під ред. С.М. Ілляшенка. – Суми: Університетська книга, 2002. – 250 с. 4. *Mowbray J.* Eco-textiles major at Texworld / J. Mowbray // *Ecotextile News*, 2010. – № 38. – Р. 19. 5. *Садченко Е.В.* Принципы и концепции экологического маркетинга: [монографія] / Е.В. Садченко – Одесса: Астропринт, 2002. – 400 с. 6. *Christie R.M.* Environmental Aspects of Textile Dyeing / R.M. Christie – Woodhead Publishing Limited, CRC Press, The Textile Institute, 2007. – 256 p. 7. *Семак Б.Б.* Наукові засади формування ринку рослинної технічної сировини та його окремих сегментів в Україні: [монографія] / Б.Б. Семак. – Львів: Вид-во Львівської комерційної академії, 2007. – 512 с. 8. *Семак Б.Б.* Механізм управління етапами життєвого циклу екотекстилю на ринку України / Б.Б. Семак, Л.О. Іванова // *Маркетинг в Україні*, 2010. – № 6(64). – С. 10-15. 9. *Семак Б.Б.* Роль маркетингу на ринку екотекстилю / Б.Б. Семак, М.А. Коваленко // *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки.* – 2010, Т.1.– № 1. – С. 158-162. 10. *Семак Б.Б.* Роль торгівлі у формуванні вітчизняного ринку екологічно безпечних текстильних матеріалів і виробів / Б.Б. Семак // *Актуальні проблеми економіки*, 2010. – № 9(111). – С. 76-82. 11. *Семак Б.Б.* Роль організаційно-економічних механізмів в управлінні вітчизняними ринками рослинної технічної сировини і екотекстилю на її основі / Б.Б. Семак // *Прометей: регіональний збірник наукових праць з економіки.* Вип.2 (32). – Донецьк: ДЕГУ, 2010. – С. 71-75. 12. *Туниця Ю.Ю.* Еко-економіка і ринок: подолання суперечностей / Ю.Ю. Туниця. – К.: Знання, 2006. – 314 с.

СЕМАК Богдан Богданович – кандидат технічних наук, доцент кафедри маркетингу Львівської комерційної академії

Наукові інтереси:

- розробка наукових засад формування та моделювання розвитку ринку екотекстилю в Україні, екологічний маркетинг